

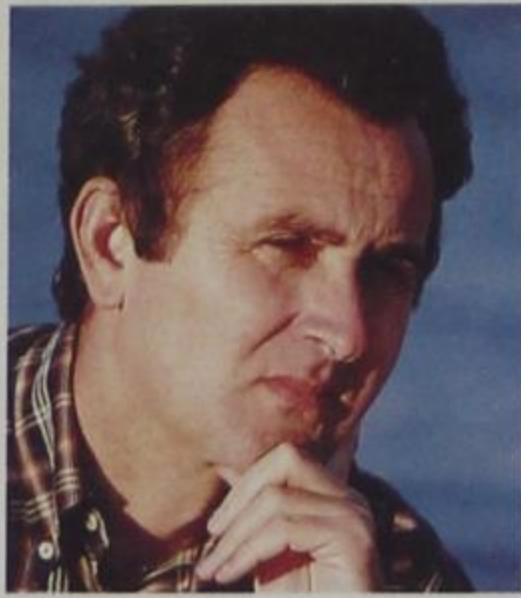

ΘΩΜΑΣ Σ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

Η ἀγνωστή ρωμιοσύνη

Λαϊκός πολιτισμός και παράδοση στη Βόρειο Ήπειρο

τροχαλία

Ο Θωμάς Στεργιόπουλος γεννήθηκε το 1951 στο χωριό Γράβα της Βορείου Ήπειρου. Σπούδασε ιατρική στο Πανεπιστήμιο των Τιράνων.

Από νωρίς ασχολήθηκε με τα γράμματα. Τα πρώτα του βιβλία εκδόθηκαν στην πατρίδα του. Είναι τρεις ποιητικές συλλογές: «Το τραγούδι της γενέτειράς μου», «Οι άνθρωποι που αγάπησα», «Το ποτάμι της αγάπης». Απέδωσε επίσης στην ελληνική γλώσσα τους Αλβανούς ποιητές Φωτός Αράπη και Ισμαήλ Κανταρέ.

Γραπτά του βρίσκονται διάσπαρτα στις ελληνόφωνες εφημερίδες «Λαϊκό Βήμα» και «Λογοτεχνικό Λαϊκό Βήμα» που βγαίνουν στη Βόρειο Ήπειρο.

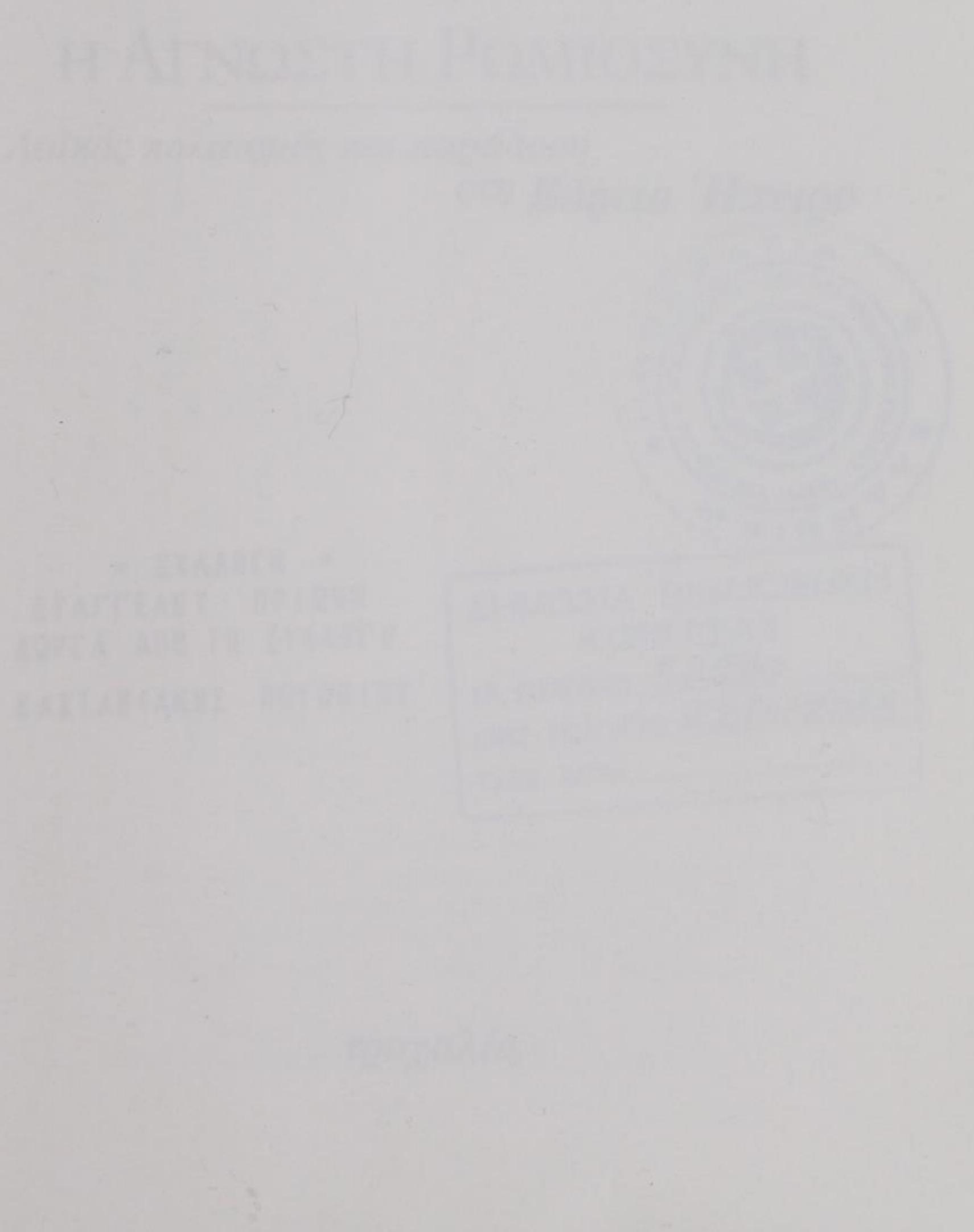
Στο επίκεντρο του συγγραφικού του έργου του βρίσκεται ο τόπος, ο λαϊκός πολιτισμός, η παράδοση και η ιδιομορφία του βορειοηπειρωτικού ελληνισμού.

Καρπός πολύχρονου μόχθου είναι το έργο του «Η Άγνωστη Ρωμιοσύνη», απ' το οποίο το πρώτο βιβλίο παρουσιάζεται από τις εκδόσεις μας.

Από το 1991 εργάζεται ως ιατρός στην Ελάδα.

Το 1995 εκδόθηκε το βιβλίο του «Καρδάμυλα, ένα κατάρτι της Ελάδας».

Η ΑΓΝΩΣΤΗ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ

ΑΠΟΔΕΛΤΙΚΕ

ΘΩΜΑΣ Σ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΑΓΝΩΣΤΗ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ

Λαϊκός πολιτισμός και παράδοση
στη **Βόρειο Ήπειρο**

* ΣΥΛΛΟΓΗ *
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΡΙΩΝΗ
ΔΩΡΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ
ΚΑΣΤΑΝΙΑΝΗΣ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

τροχαλία

© Εκδόσεις ΤΡΟΧΑΛΙΑ
Γρ. Τρουφάκος & ΣΙΑ Ε.Ε.
Πρώτη έκδοση: Φεβρουάριος 1997
ISBN: 960-7022-89-0

Εξώφυλλο: Γιάννης Καρλόπουλος
Διόρθωση - Επιμέλεια κειμένου: Ρούλα Κωνσταντίνου
Σελιδοποίηση: ΤΡΟΧΑΛΙΑ
Μοντάζ - Εκτύπωση: ΕΚΤΥΠΟΝ ΕΠΕ
Βιβλιοδεσία: Π. Ροδόπουλος - Θ. Ηλιόπουλος Ο.Ε.

Κεντρική διάθεση: Εκδόσεις Τροχαλία
Γριβαίων 5, 106 80 Αθήνα - Τηλ.: 364 6426, Fax: 362 1932

*Στους τυραγνισμένους πατεράδες και μανάδες
μας, που κρύβουν στην ψυχή τους την κιβωτό¹
της Ρωμιοσύνης, στη Βόρειο Ήπειρο.*

Με ευλάβεια και αγάπη το αφιερώνω

Περιεχόμενα

<i>Δυο λόγια για τον αναγνώστη</i>	11
<i>Ο όρυλος του Αγίου Κοσμά στη λαογραφία της Βορείου Ήπειρου</i>	15
<i>Δέλβινο, η πόλη που δεν υπάρχει πια</i> (Σελίδες απ' το παλιό Δέλβινο)	27
Το δελβινιώτικο παζάρι	30
Μια μοσχοβολημένη βραδιά στους Αγίους Σαράντα	32
Το δελβινιώτικο καρναβάλι	34
Το γαϊτανάκι	36
Οι λαϊκές ειδρομές	40
<i>Η εποποιία του '40 στη λαογραφία του βορειοηπειρώτικου ελληνισμού</i>	43
<i>Ο κόσμος της Δερόπολης</i>	63
<i>Ξεφυλλίζοντας το βιβλίο της λαοσοφίας</i>	75
<i>Μικρό ελεγγείο για το σιωτωμένο πανηγύρι του χωριού μου</i>	89
<i>Τα δροβιανίτινα πηγάδια</i>	99
<i>Λαογραφία και ιλήρος στη Βόρειο Ήπειρο</i>	107
<i>Τα αγιασμένα εργαστήρια του ψωμιού</i>	121
<i>Ο Χαλασμός</i>	135
<i>Η κοιλάδα των όρυλων</i>	145
<i>Το τραγούδι των τοπωνυμιών</i>	157

Oι φωτογράφοι της Γριάζανς

163

Τα οχυρά της λαογραφίας

171

Δυο λόγια για τον αναγνώστη

Αυτά τα γραπτά δεν είναι τωρινά. Γράφτηκαν σε δύσκολους καιρούς. Στα χρόνια της ολικής αμφισβήτησης του τόπου μας και του λαού μας. Περισσότερο από κάθε άλλον την αμφισβήτηση αυτή τη ζούσαμε εμείς, οι διανοούμενοι του ελληνισμού της Αλβανίας.

Αποκομμένοι και αγνοημένοι απ' τον εθνικό κορμό, μ' έναν περίγυρο που αμφισβητούσε ακόμα κι αυτό το χώμα και τις πέτρες κάτω απ' τα πόδια μας, δίχως ένα ελληνικό βιβλίο στα χέρια, αισθανόμασταν έναν αόρατο κλοιό να μας σφίγγει και τον αγέρα να αραιώνεται γύρω μας. Όλα, γλώσσα, παράδοση, λαϊκός πολιτισμός, ιστορία, που κρατούσαν ζωντανή την ελληνική ψυχή αυτού του τόπου, κάλπαζαν προς τη λήθη και τον αφανισμό.

Μέσα σε αυτή την πνευματική και πολιτιστική ομηρία, ζητούσαμε μια διέξοδο. Η γενιά μου ζούσε μια βαθιά κρίση ταυτότητας. Τι είμαστε επιτέλους; ρωτούσαμε ένας τον άλλον. Τι πρέπει να κάνουμε για να κρατηθούμε σ' αυτόν τον κατήφορο και τον αφανισμό; Πώς μπορούμε να βοηθήσουμε για τη διάσωση της ελληνικής ψυχής αυτού του τόπου;

Έτσι, από μια εσωτερική επιταγή, στραφήκαμε προς τον πραγματικό φορέα της ιστορίας, του λαϊκού πολιτισμού, της παράδοσής μας: προς τον λαό μας. Ήταν μια επιστροφή στις ρίζες.

Όμορφα, ακούραστα χρόνια της νιότης. Χρόνια των ονείρων και της πίστης. Παίρναμε σβάρνα τα χωριά της ελληνικής μειονότητας απ' το Πογόνι στη Δερόπολη, απ' τα Βουρκοχώρια στα Ριζά. Περπατούσαμε τον τόπο μας. Ήταν σαν να τον ανα-

καλύπταμε και πάλι απ' την αρχή. Κι αυτός ο τόπος, ο μικρός, αποδείχτηκε πως ήταν πιο μεγάλος, πιο πλατύς. Είχε μια άλλη, αόρατη διάσταση, που δεν τη λέει η γεωγραφία. Είχε μια άλλη φωνή, που την άκουγες μόνο αν ακουμπούσες τ' αυτή σου πάνω στα στήθια του. Βούταγε το χέρι βαθιά στη μνήμη και την ψυχή του ο λαός μας, όπως στα παλιά σεντούκια των γιαγιάδων, και μας χάριζε φλουριά και αστραφτερά πετράδια, πότε ένα παλιό τραγούδι της πίκρας και της λεβεντιάς, μια σοφή κι ακριβούγιασμένη κουβέντα, ένα παραμύθι, κι άλλοτε το όνειρο μιας λαϊκής φορεσιάς...

Και το ταξίδι αυτό κράτησε χρόνια.

Και άστραψε φως και αρχίσαμε να γνωρίζουμε τον εαυτό μας.

Και η συγκομιδή; Πλούσια.

'Ηταν μια άγνωστη και λησμονημένη Ρωμιοσύνη, που έβγαινε στο φως. Μας μεθούσε. Και μας χάριζε την προσδοκία πως τίποτα δεν είχε χαθεί για πάντα. Μα, πάνω απ' όλα, ήταν η αποκάλυψη πως ο μικρός μας τόπος είχε μια αυτάρκεια, ένα δικό του βαθύριζο λαϊκό πολιτισμό, μια δική του παράδοση καθαρά ελληνική, που αναιρούσε κάθε αμφισβήτηση. Ήταν σαν νάχαν γίνει όλα εδώ πάνω, τραγούδια, θρύλοι, παραμύθια, τοπωνυμίες, γι' αυτόν τον δύσκολο καιρό.

Κανένας μας δεν ήταν λαογράφος. Ήμασταν όμως ερωτευμένοι με την παράδοση, τον λαϊκό πολιτισμό. Τον τόπο μας.

Σαν οι παλιοί μαστόροι που φτάναν φορτωμένοι σφυριά, βαριές και μυστριά, που μόνοι τους άνοιγαν τα θεμέλια, βγάζαν την πέτρα, την πελεκούσαν, και την κουβαλούσαν οι ίδιοι, που μόνοι τους χτίζαν τα σπίτια, απ' τα θεμέλια στη σκεπή, μένοντας εκεί μήνες, χρόνια, έτσι που κάθε καινούργιο σπίτι νάχει κάτι απ' την ψυχή τους, να το πονάν και να καυχιούνται γι' αυτό, αφήνοντας πάνω στα πράκια και τις εξώπορτες τα ονόματά τους. Έτσι, σαν οι παλιοί μαστόροι των χωριών μας, δουλεύαμε κι εμείς. Δίχως βοηθήματα, οδηγούς και βιβλιοθήκες.

Τα μόνα μας εφόδια, η αγάπη, η υπομονή μας, και αυτή η λαϊκή μνήμη, η φοβισμένη, η κλεισμένη στον εαυτό της που τριγυρνούσαμε χρόνια σαν της Ωριάς το Κάστρο.

Απ' αυτήν την άποψη, τα γραπτά είναι κι ένα είδος βιογραφίας και φανέρωση μιας ηθικής στάσης, απέναντι στον τόπο και το λαό μας, στα δίσεκτα χρόνια. Μια σεμνή επιβεβαίωση του χρέους μου. Δεν γνωρίζω όμως αν είναι χρήσιμα και επίκαιρα σήμερα, που τόσα πράγματα έχουν αλλάξει.

Σήμερα ο ελληνισμός της Αλβανίας βρίσκεται σε ένα μεγάλο σταυροδρόμι. Τα πυκνοκατοικημένα χωριά μας αποδεκατίστηκαν. Οι πνευματικές δυνάμεις του τόπου μας σκόρπισαν και αφανίστηκαν στη βιοπάλη και τον αγώνα για επιβίωση. Δεν υπάρχει κοινή μοίρα για το λαό μας, κάτι που μας κρατούσε ενωμένους στο παρελθόν. Ο τόπος άδειασε και στη θέση του αναδύεται ένα τοπίο ερήμωσης. Στην όψη του πιάνεται η καρδιά μου. Κι ένα βασανιστικό ερώτημα ανεβαίνει από μέσα μου: Τι οφείλουν τα βιβλία, την ώρα που χάνεται ένας ελληνισμός που κρατήθηκε με τα δόντια στα χώματα αυτά, τρεις χιλιάδες χρόνια;

Μέσα στην καταστροφή που συντελείται, ο κίνδυνος του αφανισμού της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και της παράδοσης διαγράφεται πιο απειλητικός από κάθε άλλη φορά. Απ' τη σκοπιά αυτή, βιβλία που καταγράφουν την εθνική μας κληρονομιά δεν παύουν να είναι χρήσιμα και επίκαιρα. Με αυτή την προσδοκία, βάζω το βιβλίο αυτό, πούναι καρπός αγάπης, στα χέρια του Έλληνα αναγνώστη όπου κι αν βρίσκεται.

Χρόνια συνεχίζοντας την καταγραφή για τη χαμένη κι άγνωστη Ρωμιοσύνη, τον βορειοηπειρώτικο ελληνισμό, ένιωσα κι εγώ κάτι απ' την τραγική επίγνωση του Έλληνα Γιώργου Σεφέρη, που μισό αιώνα πριν έγραφε στα ημερολόγιά του:

“Η Ελλάδα γίνεται δευτερεύουσα υπόθεση, όταν συλλογιστεί κανείς την μοίρα του ελληνισμού”. Κι ένα γνήσιο κομμάτι ελ-

ληνισμού δρίσκεται, εδώ στα χώματα αυτά. Αν εξαιρέσουμε το νησί της Αφροδίτης, είναι ο μοναδικός ίσως ελληνισμός έξω απ' τα ελλαδικά σύνορα, που επιμένει να ζει στα πανάρχαια χώματά του. Ίσως κι ο τελευταίος.

Θωμάς Στεργιόπουλος

Ο θρύλος του Αγίου Κοσμά στη λαογραφία της Βορείου Ηπείρου

Απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, κανένας άνθρωπος δεν σημάδεψε τόσο βαθιά τη μνήμη της Βορείου Ηπείρου, όσο ο Κοσμάς ο Αιτωλός. Το πέρασμά του απ' τα χωριά της Βορείου Ηπείρου, ελληνικά και αλβανικά, είναι από κείνα τα ανεξίτηλα γεγονότα, που οι γενιές άφησαν παρακαταθήκη ιερή, η μια στην άλλη, έτσι που σήμερα, διακόσια χρόνια απ' το θάνατό του, ο προφήτης του χριστιανισμού στη Βόρειο Ήπειρο να είναι μια ζωντανή παρουσία.

Ο αποστολικός του λόγος, τα κηρύγματα, οι προφητείες, οι πέτρες που κάθισε, τα δέντρα που ακούμπησε να ξεποστάσει, τα σπίτια που μπήκε, οι δρόμοι που περπάτησε, οι βρύσες και τα πηγάδια που ξεδίψασε, οι χειρονομίες του, οι ευχές και οι κατάρες, οι τόποι που κήρυξε, έχουν υφάνει έναν ατελείωτο θρύλο. Έναν θρύλο που κανένας ήρωας δεν μπόρεσε να φτιάξει. Είναι ο μεγάλος θρύλος του Αγίου Κοσμά. Ο άνθρωπος που θ' αναλάμβανε να περπατήσει στα χνάρια του, εκείνος που θα τολμούσε να περάσει το φωτεινό μονοπάτι της μνήμης του, που ξετυλίγεται σε εκατοντάδες χωριά και πόλεις της Βορείου Ηπείρου, θα βρισκόταν μπροστά σε μια έκπληξη: Το ταξίδι αυτό θα του έβαζε μπροστά έναν χοντρό τόμο από μνήμες, θρύλους και προφητείες που θα ξεπερνούσαν πολύ τη γνωστή βιβλιογραφία που άνθρωποι των γραμμάτων, ιστορικοί και κληρικοί έχουν συνθέσει για τον μάρτυρα της χριστιανοσύνης.

Ο Κοσμάς ο Αιτωλός είναι μια φυσική ύπαρξη στη Βόρειο Ήπειρο, όπως τα κακοτράχαλα βουνά της, τα γάργαρα ποτάμια, οι κλεισούρες και οι κάμποι της. Ο χρόνος δεν τον αγγίζει,

όπως δεν αγγίζει τα φυσικά φαινόμενα. Δεν έχει ανάγκη από κανέναν ιστορικό και από καμιά προπαγάνδα για να επιβιώσει.

Η επικράτηση και η διαχρονικότητά του έχουν ένα μεγάλο μυστικό πουύναι γραμμένο με το αίμα της καρδιά του και σμιλεμένο πάνω στο τραχύ τοπίο της Βορείου Ηπείρου, εκεί όπου κονταροχτυπήθηκαν θανάσιμα το Μισοφέγγαρο και ο Σταυρός.

Τα λόγια, οι προφητείες του είναι ένα σημείο αναφοράς, ένας ιστορικός και φιλοσοφικός κώδικας, που εδώ και διακόσια χρόνια δεν έπαψε να ξεφυλλίζει και να συμβουλεύεται ο τυραγνισμένος λαός μας.

Θυμάμαι τους γερόντους του χωριού μου, ν' ανταμώνουν τα βράδια σε μια μυσταγωγική σύναξη για να διαβάσουν τη φυλλάδα του Αγίου Κοσμά. Ο τόπος μας βρισκόταν σε απόγνωση. Σαν να μην έφτανε η οικονομική εξαθλίωση, πάνω στην ώρα ήρθε και η καταστροφή της παράδοσης. Γκρεμισμένες εκκλησίες, χορταριασμένα χοροστάσια, παπάδες ξυρισμένοι. Και τα πολυβολεία να ζώνουν τα σπίτια μας, να σφίγγουν τον τόπο σαν θηλιά.

Πόσο θα κρατήσει ακόμα το κακό; Τι λέει ο Άγιος Κοσμάς;
Πότε θ' αλλάξει η κατάσταση;

Και ο άγιος των φτωχών και των τυραγνισμένων απαντούσε:

- Ή τ' ἀλογα στ' αλώνι ἡ τα βόδια στο χωράφι.

Κουβέντιαζαν για τον “μεγάλο” ηγέτη που έκανε λιθοσωριά τις όμορφες εκκλησίες μας, ξεφύλλιζαν τη φυλλάδα και σιγομουρμούριζαν:

- Ο Άγιος Κοσμάς δεν δέχτηκε να περάσει απ' τ' Αργυρόκαστρο. Γιατί; τον ρώτησαν οι πιστοί που τον συνόδευαν. Και τότε εκείνος σήκωσε το χέρι του προς την πέτρινη πόλη που ακουμπάει στο Πλατοβούνι και είπε:

- Εδώ, σ' αυτήν την πόλη, μια μέρα θα γεννηθεί ο Αντίχριστος! Νάτος ο Αντίχριστος! Πέτρα πάνω στην πέτρα δεν άφησε, έλεγαν, και τα πρόσωπά τους φωτίζονταν από μια εσωτερι-

κή φλόγα, που τους χάριζε η επαλήθευση της προφητείας. Κι όχι μόνο τα εσωτερικά γεγονότα. Η φυλλάδα του Αγίου Κοσμά και οι προφητείες του είχαν ισχύ και διορατικότητα πάνω στην ψυχή του λαού μας και για τις κοσμογονικές αλλαγές που συνέβαιναν στην εποχή μας. Ο άγριος συναγωνισμός των μεγάλων δυνάμεων, οι θέρμες του εξοπλισμού, ο ψυχρός πόλεμος, όλο το φάσμα των πολιτικών γεγονότων στην υφήλιο, περνούσε μέσα απ' τον διορατικό λόγο του Αγίου Κοσμά και οι άνθρωποι προσπαθούσαν να βγάλουν κρίση.

- Ποιος θα σώσει τον κόσμο που θαδίζει προς μια νέα καταστροφή; ρωτούσαν.

Και ο Άγιος Κοσμάς είχε έτοιμη την απάντηση: Ο κόσμος θα σωθεί από έναν άνθρωπο που θα είναι σημαδεμένος στο κούτελο.

Και ξαφνικά, νάτος ο άνθρωπος του εικοστού αιώνα, που έδωσε τέλος στον ψυχρό πόλεμο: ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ, ο άνθρωπος με το σημάδι στο κούτελο!

Το τέλος της κόκκινης δικτατορίας στην Αλβανία επιβεβαίωνε ακόμα μια φορά τις προφητείες του Αγίου Κοσμά.

Θυμάμαι τον Δεκέμβρη του '90. Το τσαλαπάτημα των συρματοπλεγμάτων και τη μεγάλη φυγή Αλβανών κι Ελλήνων προς την Ελλάδα, τον έξω κόσμο. Ήταν μια βιβλική έξοδος ενός ολόκληρου λαού. Εκατοντάδες βαφτίζονταν, χιλιάδες φεύγανε, δεκάδες χάνονταν στα χιόνια και τις κακουχίες, πνίγονταν, πέφταν στη θάλασσα σκαρφαλωμένοι στα καράβια, στις σχεδίες.

- Τι είναι αυτός ο χαλασμός; ρωτούσαν οι πατεράδες μας και ο Άγιος Κοσμάς απαντούσε:

- Ένα δόγμα θα χαθεί, ένα θα βαφτισθεί κι ένα θα φύγει.

Έρημα και μπραχτισμένα τα χωριά μας, η μοναξιά και το κλάμα πλάκωναν πιο πολύ κι απ' τη φτώχια την ψυχή των μανάδων και των γυναικών. Μονάχα λίγοι ανήμποροι και πι-

κραμένοι γερόντοι είχαν μείνει στα χωριά και τον τόπο μας. Η μεγάλη κάθοδος προς την Ελλάδα συνεχίζόταν μέρα - νύχτα. Ποιος μπορούσε να δώσει μια απάντηση σε αυτόν τον νέο ξεριζωμό του ελληνισμού;

Και ο Άγιος Κοσμάς απαντούσε:

- Θάρθει μια μέρα που οι γυναίκες θα έγουν και θα ρωτήσουν: «Δέντρο μωρέ δέντρο, είδες κάναν άντρα;»

Η επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης στην Αλβανία, μετά την πτώση της κόκκινης δικτατορίας, η μαζική φυγή προς τα λιμάνια και η ακυβερνησία που ακολούθησε, βύθισαν τον τόπο σε μια νέα πρωτοφανή φτώχια και απόγνωση. Δεν μπορώ να ξεχάσω τα λόγια ενός γέροντα απ' τη Νότια Αλβανία:

- Μην απορείτε για την κατάντια μας, είπε. Την έχει προφητέψει ο Άγιος Κοσμάς. Σ' αυτόν τόν τόπο, είπε, μια μέρα θα τινάξει ο διάβολος το τραπεζομάντηλο!

Διακόσια ολόκληρα χρόνια ο Κοσμάς ο Αιτωλός δεν έπαψε να είναι ο φιλόσοφος του αλύτρωτου ελληνισμού στη Βόρειο Ήπειρο. Οι προφητείες του, εκείνο το “ποθούμενο”, που το λέγαν οι πατεράδες μας και νιώθαν να σκιρτάει το κορμί τους από κρυφή λαχτάρα κι ελπίδα, έχουν κάτι απ' τον θρύλο του Μαρμαρωμένου Βασιλιά, και μια προγνωστική δύναμη που δεν εξαντλείται εύκολα, για όσον καιρό η μοίρα αυτού του τόπου συνεχίζει να είναι άχαρη και ο λαός μας να βρίσκεται σε σταυροδρόμι.

Εκείνο που ξαφνιάζει και μας κάνει να πιστεύουμε πως οι προφητείες και τα κηρύγματα του Αγίου Κοσμά είναι πιο πολλά και πιο ποικίλα απ' αυτά που γνωρίζουμε, είναι η προσαρμογή του στις νέες καταστάσεις, η άμεση ανταπόκριση του λόγου του στους σύγχρονους καιρούς.

Ανάμεσα στο λαό μας και τον Άγιο Κοσμά, εδώ και δύο αιώνες, συνεχίζεται ένας διάλογος. Ο λαός ρωτάει και ο προφήτης της Βορείου Ήπειρου απαντάει, καθησυχάζει. Μέσα στην πλη-

θώρα των προφητειών και των αποκρίσεων βρίσκεται μια ψυχική επικοινωνία, ένα πάρε-δώσε του λαού μας με τον Άγιο Κοσμά, που επιβεβαιώνει ότι δεν υπάρχουν πια σύνορα ανάμεσα στον θρύλο και την πραγματικότητα.

Τα αίτια αυτής της άμεσης ανταπόκρισης είναι βαθιά και ξεκινούν απ' το εθνικό μνημονικό και την ιστορική μοίρα του λαού μας, εκφραστής του οποίου είναι ο Κοσμάς ο Αιτωλός. Αν θα ανιχνεύαμε αυτούς τους δεσμούς, θα τραβούσαμε μακριά. Σκοπός μας είναι να προβάλουμε άγνωστες πτυχές απ' τον θρύλο του Αγίου Κοσμά.

Σεμνή προσφορά και ευλάβεια στη μνήμη του διαφωτιστή και Άγιου της χριστιανοσύνης, χάρη στον οποίο ένα μεγάλο τμήμα της Βορείου Ήπειρου δεν αλλοιώθηκε θρησκευτικά, είναι κι η δική μας καταγραφή, στα χωριά Χάλιο, Μουρσί, Σοπίκι και Νίβιτσα.¹

Θ' αρχίσουμε απ' του Χάλιου.² Είναι ένα Βουρκοχώρι³ που διακρίνεται για το βουκολικό θρύλο του στο παρελθόν. Τι κι αν δεν είχε βουνά και βοσκοτόπια, οι ράχες του ασπρολογούσαν απ' τα πρόβατα. Και όλο αύξαιναν τα κοπάδια με τα ζωντανά κι όλο πρόκοβαν. Τον περασμένο αιώνα, ζωοκλέφτες απ' τη Λαπουργιά⁴ που κάναν επιδρομές στα Βουρκοχώρια λήστεψαν το κοπάδι του Χαλιώτη βοσκού πούχε γίνει τσέλιγκας: Του Μήτρου Παπά. Ένα δημοτικό τραγούδι, πασίγνωστο στον τόπο μας, δεν καταγράφει μόνο τη συμφορά, αλλά απηχεί και το βουκολικό θρύλο του Χαλιού:

1. Τα χωριά Σοπίκι, Μουρσί και Νίβιτσα, είναι αλφανόρωνα χωριά με χριστιανικό πληθυσμό.

2. Χάλιο: ελληνικό χωριό στη Β. Ήπειρο.

3. Βουρκοχώρια: Ο Βούρκος είναι πεδιάδα όπου βρίσκονται πάνω από 20 ελληνικά χωριά.

4. Λαπουργιά: Ορεινή περιοχή στην Νότια Αλβανία που κατοικείται από βοσκούς.

Μπήκαν κλέφτες στον Καλιά,
καημένε Μήτρο Παπά.

Πήρανε τα πρόβατα.

Χίλια πρόβατα σωστά,
πεντακόσια γιδερά.

Εβδομήντα δυο τραγιά,
δέκα σκύλους με ζιντζιά,¹
τα κουδούνια βρονταριά...

Αν ρωτήσεις όμως πώς έγινε και πρόκοψε το άιο στο καμποχώρι αυτό, θα βρεθείς μπροστά στο θαυματουργό λόγο του Αγίου Κοσμά.

Η είδηση που έφτασε στο χωριό τους ο Άγιος Κοσμάς χαροποίησε τους κατοίκους του Χάλιου. Σύσσωμοι βγήκαν και τον υποδέχτηκαν. Τον φιλοξένησαν, τον περιέβαλαν με αγάπη και σεβασμό. Και ο Άγιος Κοσμάς έδωσε μια μεγάλη ευχή:

- Το άιος να μην λείψει ποτέ απ' το χωριό σας. Γεμάτες νάναι οι ράχες και οι πλαγιές πρόβατα κι αρνιά. Και η ευχή του καρποφόρησε.

Τα ζωντανά αύξησαν γρήγορα στου Χάλιου, μήτε αρρώστιες και άλλα κακά τ' άγγιζαν. Στον τόπο που ο Άγιος Κοσμάς στάθηκε και ευλόγησε το χωριό, οι Χαλιώτες χτίσαν εικόνισμα.

Κι ήταν πολλά τα πρόβατα! Περνοδιαβαίναν μπροστά στο εικόνισμα, που είχαν τάξει στον Άγιο, πρώι κι απόβραδο σωστό μελίσσι.. Είναι ευλογημένο απ' τον Άγιο Κοσμά, το χωριό μας! λένε χαμογελώντας οι Χαλιώτες γερόντοι.

Αυτή η εξάρτηση της ευημερίας και της προκοπής των χωριών μας απ' τα λόγια και τις ευλογίες του Αγίου Κοσμά, όπως αποδεικνύεται απ' τη λαϊκή μνήμη, πρέπει νάχει παίξει σπουδαίο ρόλο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Μέσα στην οικονομι-

1. Ζιντζιά: λέξη τουρκικής προέλευσης σημαίνει αλυσίδες.

κή απόγνωση, που ζούσε ο τόπος, τις θεομηνίες, τα χαράτσια, που τσάκιζαν τον υπαίθριο πληθυσμό, ο ελπιδοφόρος λόγος του Κοσμά του Αιτωλού στόχευε να κρατήσει τον τόπο απ' την κατηφοριά και τον αφανισμό.

Πέρα απ' την τόνωση της ηθικής και θρησκευτικής πίστης του βορειοηπειρωτικού λαού, οι ευλογίες και οι ευχές για την ευημερία των χωριών μας, δίνουν μια άλλη διάσταση της προσωπικότητας του Κοσμά Αιτωλού. Εκείνη του γνώστη της οικονομικής κατάστασης του τόπου μας, των κινδύνων που τον απειλούσαν.

Τη διάσταση αυτή, που προβάλλει σαν κόκκινη κλωστή στα λόγια και τις προφητείες του Αγίου Κοσμά, θα τη συναντήσουμε και σε άλλα χωριά, αλβανικά κι ελληνικά.

Ενσάρκωση του λόγου και των ευλογιών του, το αλβανόφωνο χωριό Μουρσί. Πλουσιότερο χωριό δύσκολα θρίσκει κανείς στη Βόρειο Ήπειρο. Όλα άφθονα τάχει. Νερά, δέντρα, ριζιά, καλαμπόκια, ψάρια, λεμονοπορτόκαλα.

Κι εδώ ο λαός μας πιστεύει πως ο λόγος του Αγίου Κοσμά, έπαιξε θαυματουργό ρόλο. Αν πιάσεις κουβέντα με τους μουρσιώτες θα σου πούνε πως το χωριό τους είναι ευλογημένο απ' τον Άγιο Κοσμά.

... Έφτασε στο Μουρσί ο Άγιος Κοσμάς και κάθισε να ξεκουραστεί κάτω από έναν φτελιά. Εκεί, τον βρήκαν οι Μουρσιώτες. Τον πήρα στα σπίτια τους, τον φίλεψαν, άκουσαν τα λόγια του, τον συμπάθησαν. Και ο Άγιος σήκωσε το χέρι κατά το Μουρσί κι έδωσε την ευχή:

- Επούτο το χωριό του κόσμου τα καλά νάχει! Και οι Μουρσιώτες, που είδαν τα λόγια του να γίνονται πραγματικότητα, τίμησαν τον Άγιο. Στο μεσοχώρι τού χτίσαν μεγάλη εκκλησία. Την εκκλησία του Αγίου Κοσμά. Ένα άλλο σημάδι ευγνωμοσύνης για την ευημερία που χάρισε στο Μουρσί είναι η διαιώνιση του ονόματος του Αγίου. Διακόσια χρόνια απ' το πέρασμά

του ως σήμερα, οι Μουρσιώτες συνεχίζουν να κρατάν το όνομα του Αγίου σαν το πιο αγαπημένο. Το δίνουν στα παιδιά τους, για νάναι καλότυχα.

Μια άλλη διάσταση του λόγου του Αγίου Κοσμά είναι εκείνη της καταδίκης, του αφορισμού. Αυτή την αφοριστική δύναμή του συναντήσαμε στο χωριό Σοπίκι.

Οι Τζολέοι, γνωστή οικογένεια στο χωριό, δεν πρόκοβαν. Ζωντανό δεν θέλαζε στο μαντρί τους. Γίδια δεν μπορούσαν να κρατήσουν. Ψόφούσαν. Πέντε έξι γενιές που αποπειράθηκαν να αποκτήσουν ζωντανά, δεν τα κατάφεραν. Τα παίρνανε, τα καλοκρατούσανε και κείνα ψοφούσαν, χάνονταν δίχως να καταλάβουν το γιατί. Κι όχι μόνο το βιο. Οι Τζολέοι μ' ένα βελόνι στο χέρι γυρνούσαν από χωριό σε χωριό. Ραφτάδες ήταν...

Κι αυτή η αναποδιά, το κακορίζικο, που κυνηγούσε την οικογένεια των Τζολέων, αποδίδονταν στην κατάρα του Αγίου Κοσμά. Έτσι πιστεύουν οι Σοπικιώτες ακόμα σήμερα!

... Έφτασε λοιπόν στο Σοπίκι ο Άγιος Κοσμάς. Κάθισε στον ίσκιο μιας γκορτσιάς. Εκεί τον δρήκαν οι Τζολέοι. Καθώς τον είδαν φτωχοντυμένο, και ασκητικό, τον αποπήραν, τον γιουγάισαν. Και τότε ο Άγιος ξεστόμισε τη βαριά κατάρα:

- Προκοπή ποτέ να μη δείτε! Μ' ένα βελόνι στο χέρι να τριγυρνάτε από χωριό σε χωριό! Ζωντανό να μη θελάσει στο μαντρί σας!

'Ηταν τόσο βαθιά η πεποίθηση πως τους κυνηγάει από γενιά σε γενιά η κατάρα του Άγιου Κοσμά, που οι άνθρωποι άρχισαν να νιώθουν κάτι σαν πεπρωμένο στη ζωή τους.

Όλες οι προσπάθειες της οικογένειας στα μετέπειτα χρόνια ήταν να περάσει αυτό τον αφορισμό. Και μόνο μετά από εφτά γενιές οι Τζολέοι μπόρεσαν να πιαστούν από ζωντανά, ν' αποκτήσουν βιο. Κι αυτό έγινε στη δεκαετία του εξήντα. Έτσι λένε ακόμα σήμερα οι Σοπικιώτες...

Πέρα απ' την προφητική δύναμη του λόγου του Αγίου Κοσμά,